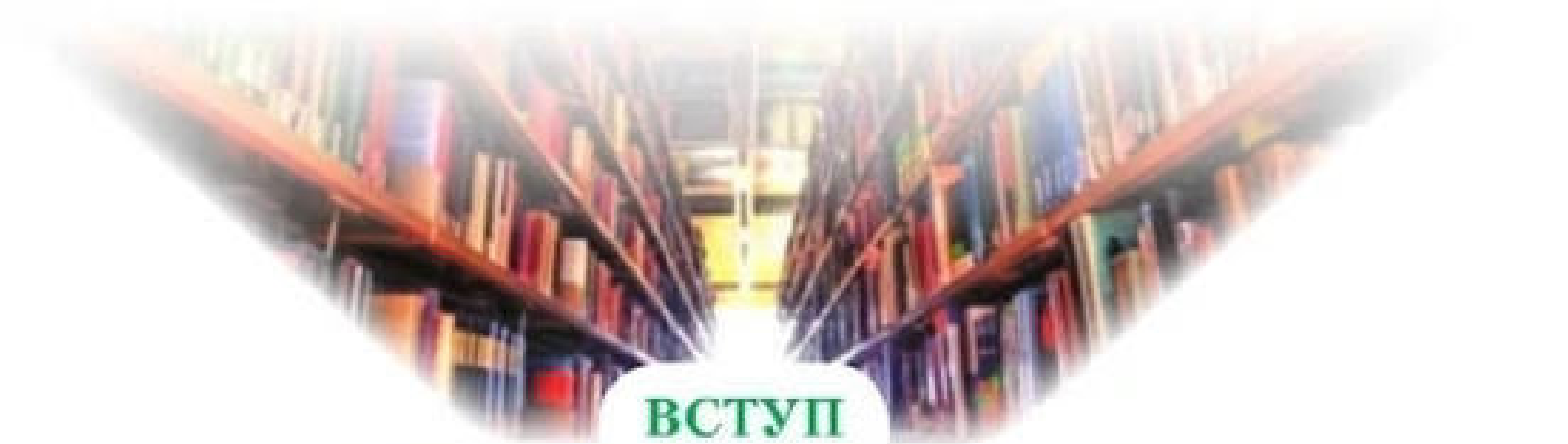
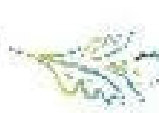

ВСТУП

РОЛЬ І МІСЦЕ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЖИТТІ НАЦІЇ

Роль художньої літератури в житті нації і людини важко переоцінити. Першим нашим книгам майже тисяча років. Славетного київського князя Ярослава народ нарік Мудрим через його освіченість і любов до читання. Невипадково цей державний діяч надавав великого значення книзі, адже в ній — мудрість поколінь, естетика й утіха. Відомо, що бібліотека Ярослава Мудрого, яку й досі не знайшли, налічувала сотні томів і вважалася справжнім скарбом не лише через те, що процес виготовлення кожного з них був складним і тривалим, а й тому, що наші пращури усвідомлювали, що книга — рушій поступу.

Промовистим щодо ролі художньої літератури та її творців є вислів Остана Вишні: «Тарас Шевченко! Досить було однієї людини, щоб урятувати цілу націю». Справді, прихід у літературу Т. Шевченка змінив історію України: його слово пробуджувало національну свідомість і гартувало людську гідність в українського народу — від простих селян, багато з яких знали його вірші напам'ять, і, безумовно, до високоосвіченої інтелігенції.

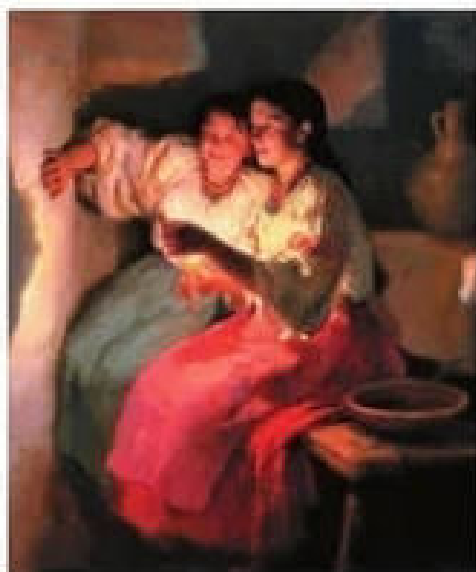
Літературі як виду мистецтва властиві ідейність, образність та емоційність. Твори красного письменства мають «викликатися в душі читача живі образи тих людей чи речей, які нам малює поет, і ними будити ті самі чуття, які проймали душу самого поета у хвили, коли творив ті образи» (І. Франко).

Художні образи й утілені в них ідеї не повторюють чи копіюють нашу дійсність у літературному творі; пишучи повість чи поему, письменники / письменниці створюють *нову естетичну дійсність*, що є носієм загальнолюдських цінностей. Змальована дійсність реалізується лише в особі читача / читачки, без яких вона мертва. Як же виявляється мистецька самотність у створеному художньому світі?

Ф. Морган.
Сонце і дощ. 1917 р.

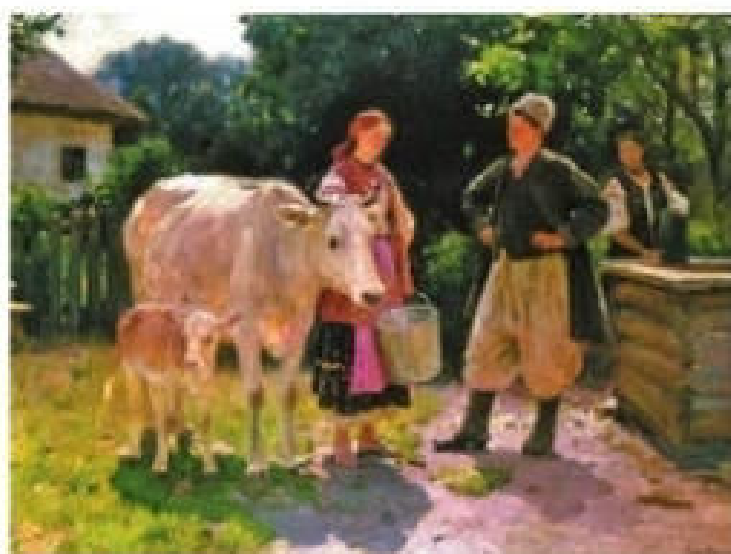
12. Розгляньте репродукції картин М. Пимоненка «Святочне ворожіння», «Суперниці. Біля колодязя» та І. Гончара «Під вечір». Які мотиви могли б мати уявні пісні, проілюстровані цими малярськими роботами?

*М. Пимоненко.
Святочне ворожіння. 1888 р.*

*І. Гончар.
Під вечір. 1977 р.*

М. Пимоненко. Суперниці. Біля колодязя. 1909 р.

8. Виконайте домашнє завдання.

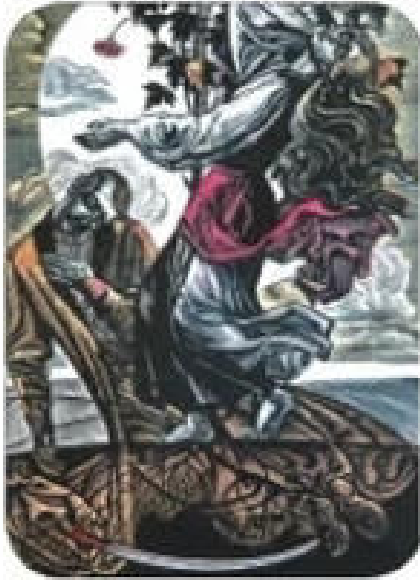

1. Вивчіть напам'ять одну з пісень про кохання.
2. Випишіть слова-символи з усіх вивчених пісень про кохання і поясніть їхнє значення (скористайтесь словником символів).

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ БАЛАДИ

1. Розгляньте гравюри та виконайте завдання.

В. Лопата. Калина

В. Лопата. Тополь

- Кого зображено на ілюстраціях? Пригадайте, у якому творі Т. Шевченка й через що дівчина перетворилася на тополь. Як називають прийом перетворення людини на рослину чи птаха?
- Який настрій цього твору? Чи щасливий його фінал?
- Що ви знаєте про баладу як літературний жанр?

2. Прочитайте відомості з теорії літератури та розкажіть, що нового ви дізналися про баладу.

Теорія літератури

Терміном «балада» (з фр. *танцювальна пісня*) у середньовічній Франції називали любовну пісню, під яку виконували танці. В Італії балада втратила танцювальний характер, а з XVIII ст. вся європейська література перебувала під впливом англо-шотландської балади, у якій драматично було зображено сцени нещасливого кохання, помсти, сімейні чвари й історичні події.

Балада — це ліро-епічний пісенний твір легендарно-історичного або родинно-побутового змісту з описами незвичайних ситуацій, людей і вчинків.

Балада має спільні ознаки з ліричною піснею, казкою, міфом, легендою й думою.

У 7 класі ви вивчали баладу як літературний жанр на прикладі твору Т. Шевченка «Тополь». Згадаймо ознаки балади:

- трагічний конфлікт;
- драматично напружений сюжет;
- романтичний колорит;
- надзвичайні події, збіги обставин;

свого сина Палланта. Венера просить Вулкана-ковалю зробити її синові міцну зброю. Юнона через свою служницю попереджає Турна про можливий напад Енея й радить наступати першим. Той штурмує троянську фортецю, але взяти її не може. Тоді він спалює троянський флот. Венера скаржиться Цибеллі (матері богів), а та — Зевсу. Верховний бог перетворює кораблі троянців на сирен, і рутульці зі страху тікають. Знову тиша. На варті стоять Низ і Евріал — молоді воїни.

(...)
Троянці із-за стін дивились,
Пан Турн як з військом тягу дав;
Перевертням морським чудились,
На добре всяк не толковав.
Но Турнові не довіряли;
Троянці правило се знали:
В війні з врагами не плошай;
Хоть утіка — не все женися,
Хоть мов і трусить — стережися,
Скиксуєш раз — тогді прощай!

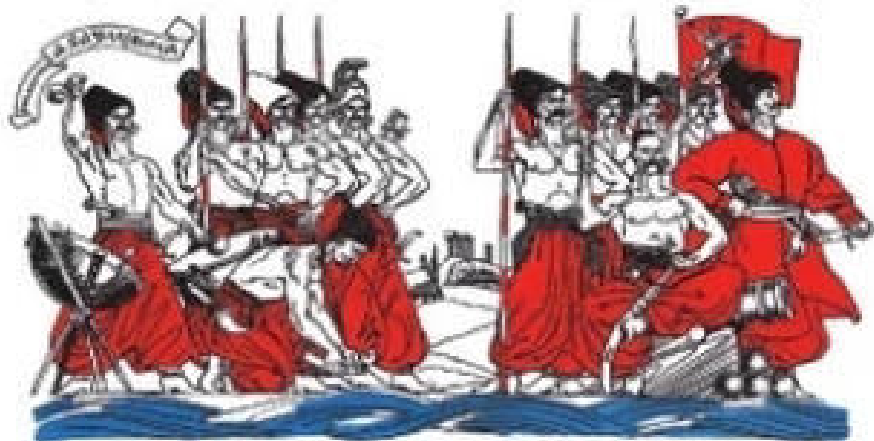
Для ночі вдвоє калавурн
На всіх поставили баштах,
Ліхтарні вішали на шнурн,
Ходили рунди по валах.
В обозі Турна тихо стало,
І тільки-тільки що блищало
Од слабих блідних огоньків.
Враги троянські почивали,
Од трусів вилазки не ждали;
Оставмо ж сих хронти соньків.

У главной башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі,

І кріпкі, храбрі, як харциз.
В них кров текла хоть не троянська,
Якась чужая — бусурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок,
Пішли к Енею на вербунок;
Були ж обидва земляки.

«А що, як, викравшись помалу,
Забратися в рутульський стан? —
Шептав Низ в ухо Евріалу. —
То каші наварили б там;
Тепер вони слять з переною,
Не дригне ні один ногою,
Хоть всім їм горла переріж.
Я думаю туди пуститься,
Перед Енеєм заслужиться
І сотню посадить на ніж».

«Як? Сам? Мене оставиш? —
Спитався Низа Евріал. —
Ні! Перше ти мене удавиш,
Щоб я од земляка одстав.
Від тебе не одстану зроду,
З тобою рад в огонь і в воду,
На сто смертей піду з тобою.

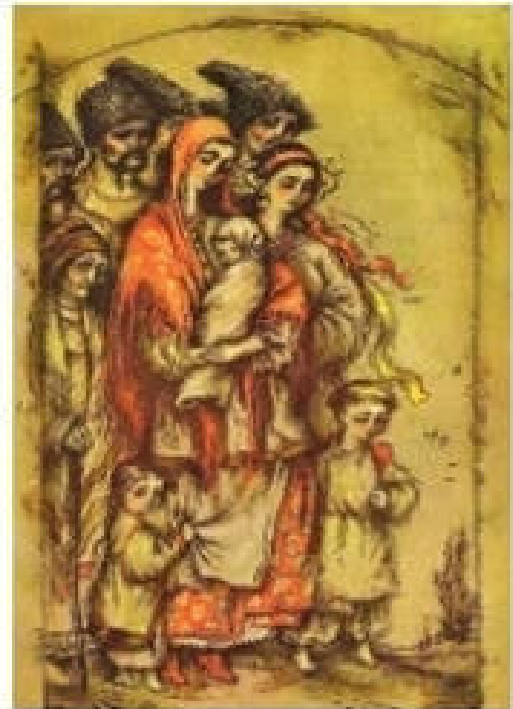

А. Базилевич. Ілюстрація до поеми І. Котляревського «Енеїда»

На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших. Тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Отака-то наша слава,
Слава України.

Отак і ви прочитай[те],
Щоб не сонним спились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими очима,
Щоб ви розпитали
Мучеників, кого, коли,
За що розпинали!
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердим руками
І діточок поцілує
Вольними устами.
І забудеться срамотня

К. Штанко. Ілюстрація до поеми-послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»

Давня година,
І оживе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

2. Ознайомтеся з літературно-критичним матеріалом до поеми-послання Т. Шевченка «І мертвим, і живим, і ненарожденним...» і законспекуйте його.

Про жанр послання ви вже знаєте із ранньої творчості поета. До цього жанру Т. Шевченко звернувся, щоб через пересторогу й прохання пробудити в українців почуття національної гідності й честі. Отже, твір був написаний із наміром змінити підневільне становище України. Саме послання «І мертвим, і живим...» стало тим Шевченковим твором, який найбільше цитують, адже багато рядків із нього стали афоризмами: «В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля», «Нема на світі України, / Немає другого Дніпра...», «Одищується брат брата / І дитини мати», «Якби ви вчилися так, як треба, / То й мудрость би була своя», «І чужому навчайтесь, / Й свого не шурайтесь»...

Лицемірство панівної верхівки Т. Шевченко викриває із самого початку твору — з епіграфа: «Коли хто говорить: люблю Бога, а брата свого ненавидить, — джа оце». Ліричний герой послання тяжко переживає трагічну ситуацію в покріпаченій Україні.

Цікавим у поемі-посланні є образ **автора**. Процитуємо із цього приводу дослідника творчості Т. Шевченка В. Смілянську: «Цей образ неоднозначний: "автор" обертається до читача обличчям то юродивого – печальника за людей ("Тільки я, мов оказаний, / І день і ніч плачу / На розпущтих велелюдних...")¹, то пророка ("Схаменіться! будьте люди, / Бо лихо вам буде"), то апостола-проповідника ("І чужому навчайтесь..."), загалом – поета-громадянина, патріота, чие серце розтяла розколина, яка зруйнувала націю. Кожна з іпостасей автора творить емоційний ореол скорботи, прокляття, апокаліптичної погрози, іронії та сарказму, любові й надії».

Композиційно поема поділяється на 5 частин.

I частина	Епіграф	<i>Коли хто говорить: люблю Бога, а брата свого ненавидить, — лжа оце.</i>
II частина	Вступ, у якому ліричний герой (автор) закликає тогочасну інтелігенцію полюбити свій народ, не бути байдужою до долі України	<i>Подивіться на рай тихий, На свою країну, Полюбіте щирим серцем Велику руїну, Розкуйтеся, братайтесь, У чужому краю Не шукайте, не питайте Того, що немає...</i>
III частина	Критика тогочасної еліти	<i>Схаменіться! будьте люди, Бо лихо вам буде. Розкуються незабаром Заковані люде, Настане суд, заговорять І Дніпро, і гори!</i> <i>Якби ви вчилися так, як треба, То й мудрость би була своя.</i>
IV частина	Узагальнення й проповідницький монолог автора	<i>Доборолась Україна До самого краю. Гірше ляха свої діти Її розпинають.</i>
V частина	Кінцівка, у якій лунає заклик до інтелігенції, яка має очолити свій народ	<i>Обніміться ж, брати мої. Молю вас, благаю!</i>

Провідними є такі мотиви твору: критика української еліти, яка зневажає український народ, і заклик до соціального примирення заради відродження нації.

¹ Пор.: «А я, юродивий, на твоїх руїнах / Марно сльози трощу...» («Чиркане, Чиркане...»).

